

HOE NOEM(D)EN WIJ MEKAAR? (14)
Over familienamen
A. Van Schel

Op het einde van het vorige artikel kondigden we al aan dat we de familienaam Saterdag zouden bekijken. Dat doen we nadat we de lezer een kleine uitdaging voor de voeten hebben geschoven om ook zelf eens op speurtocht te gaan en te ontdekken dat taalkunde (naamkunde) niet altijd zo moeilijk of vergezocht hoeft te zijn.

VOORAF

Al verscheidene keren hebben we bij een betekenisverklaring aangestipt dat eigennamen met het voorvoegsel VER- vaak dezelfde betekenis hebben als namen met het voorzetsel VAN. Vaak gaan beide gevallen samen met plaatsnamen (die géén eigennamen zijn). Een overzichtje met voorbeelden, zonder de bedoeling volledig te zijn:

<i>Plaatsaanduiding (niet eigennaam)</i>	<i>Naamvorming met VER-</i>	<i>Naamvorming met VAN</i>
<i>Beek</i>	<i>Verbeek, Verbeeck, Verbeke</i>	<i>Van Bee(c)k, Vanderbeek, Vanderbeken</i>
<i>Heide</i>	<i>Verheyden, Verheyen, Verheyde</i>	<i>Van de(r) Heide, Vanderheyden</i>
<i>Meer</i>	<i>Vermeer, Verme(e)ren, Vermeir, Vermeiren</i>	<i>Van der Meer, Vandermeren, Vandermeiren</i>
<i>Meers (meersch)</i>	<i>Vermeersch</i>	<i>Van de(r) Meersch(e)</i>
<i>Molen (meulen)</i>	<i>Vermeulen</i>	<i>Vandermeulen</i>
<i>Plaats</i>	<i>Verplaetse</i>	<i>Van der Plaetse</i>
<i>Straat</i>	<i>Verstraete(n)</i>	<i>Van Straten, Vanderstraeten</i>
<i>Vliet</i>	<i>Vervliet</i>	<i>Van de Vliet, Vandevliet</i>

Niet alle namen komen in Londerzeel voor, maar dit overzichtje leidt ons wel naar Londerzeelse namen als VERDICKT (Witte Gids 2005-2006 17 vermeldingen in Londerzeel), VERHASSELT (26 vermeldingen), VERHAVERT (2) en VERVOORT (géén vermelding, maar wel 50 x Van de Voorde of Vandevoorde). De uitdaging voor de lezer ondertussen: ga zelf eens op speurtocht om gelijkbetekenende vormen VER-/VAN te ontdekken met –hoeve-/linde-enzovoort.

SATERDAG

Aantallen en spreiding:

Het “verhaal” Saterdag zal nogal kort zijn. Het aantal naamdragers in België bedraagt (volgens familienaam.be) slechts 13. Bij familienaam.nl vinden we 0, maar nfd geeft wat meer uitkomst: 4 x Saterdag, alle 4 in Friesland (voorbeeld: Berber Sijbrants Saterdach in Huisduinen 1636); 24 x Zaterdag (alle in Friesland) en ook nog 1 x Zaterdag (alweer Friesland).

Betekenisverklaring:

Eigenlijk is het zoeken naar een verklaring overbodig: de familienaam heeft duidelijk te maken met de benaming van de dag, dat is ook de enige verklaring – een zeer korte – bij Debrabandere. En hoe is de dag aan zijn naam gekomen? Het Middelnederlandse woord saterdach is volgens J. de Vries (Nederlands Etymologisch Woordenboek p. 856) een weergave van het Latijnse Saturni dies, dag van de god Saturnus (godheid van de landbouw of het uitgezaaide graan); in het hedendaagse Engels Saturday is dat nog iets duidelijker te merken.

Conclusie:

Zeldzame naam, maar in Londerzeel (Witte Gids 2005-2006) toch 5 vermeldingen.
(Hierbij nog eens opmerken dat gegevens die geput worden uit telefoongidsen per definitie onvolledig zijn omdat niet iedere naamdrager een telefoon heeft of in zo'n telefoongids vermeld staat.)

VERDICKT

Aantallen en spreiding:

Zoals reeds gesignaleerd: in de Witte Gids voor Londerzeel 17 vermeldingen, volgens familienaam.be zijn er in België 943, vooral te vinden in Oost-Vlaanderen, Vlaams-Brabant en de provincie Antwerpen. In de bronnen uit en over Nederland is er van de naam Verdickt geen spoor te vinden!

Betekenisverklaring:

Bij deze naam verwacht je niet dat je te maken hebt met een VER-/VAN-toepassing en toch is het zo. Debrabandere verwijst bij Verdick(t), -icq en ook bij Verduyckt naar Verdijck, bij Verdikt naar Verdij(c)kt. Alle varianten die hij daar opsomt, zetten we ook op een rijtje: Verdij(c)k, Verdy(c)k, Verdikt, Verdick(t), Verdique, Verdicq, Verduyckt, Verduijckt. Eigenlijk zijn het allemaal gelijkbetekenende vormen van Van der Dijkt en ze hebben allemaal te maken met de collectieve plaatsnaam Dijkt: een plaats met dijken. Debr. citeert een reeks oude voorbeelden: 1281 Joh. De Dict, Temse; 1321 Adaem van der Dicht en 1325 Adam van der Dict, Tielrode; 1267 Egidius de Dict, Waasmunster; 1315 Jan van der Dicht, Rupelmonde; 1484 Jan van der Dict, Gent; 1508 Dierick Verdict, Temse; 1584 Goris Verduyckt, Antwerpen; 1701 Jan Sacharias Verdyck, Diest.

Aan de vindplaatsen zien we dat de meeste in de buurt van de Schelde voorkwamen, eentje zal aan de Demer gewoond hebben. Daaruit leiden we af dat de verklaring met dijk meer dan waarschijnlijk de juiste moet zijn.

Bovendien kunnen we bij Debr. ook nog eens alle namen met Dijk naslaan: zo'n 27 varianten waarvan de meest bekende Dijck, Van Dijck, Deyck, Van Deyck. Ook deze namen hebben allemaal met de plaatsnaam Dijk of ten Dijke te maken en een mooi oud voorbeeld is 1417 N. van den Dyke opten Swerten Dyc, Lillo (alweer aan de Schelde!)

Als we er dan ook nog eens de namen De Dijcker, De Dycker, De Dey(c)ker (16 mogelijke schrijfwijzen) bij betrekken, dan is het plaatje bijna rond. Hier hebben we wel te maken met een oude beroepsnaam: dijker of dijkwerker. Oud voorbeeld: 1281 Johannes Dicre, Temse (inderdaad, alweer aan de Schelde!)

Conclusie:

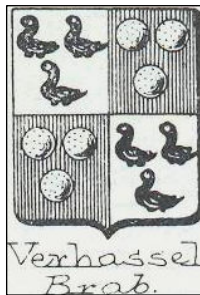
De dragers van de naam Verdickt mogen er zeker van zijn een stamvader te situeren nabij de dijk(en) van een stroom of rivier, in Vlaanderen vooral de Schelde.

VERHASSELT

Aantallen en spreiding:

De tweede naam uit de VER-/VAN-historie is in Londerzeel het talrijkst vertegenwoordigd met 26 vermeldingen. In heel België zijn er volgens familienaam.be 1229, vooral verspreid over Oost-Vlaanderen en Vlaams-Brabant. De vorm Van Hasselt komt 283 keer voor, vooral ten noorden van Antwerpen. Voor Nederland: volgens familienaam.nl 14 x Verhasselt, volgens nfd 38 x Verhasselt (Limburg 21, Utrecht 10); nfd geeft ook nog 13 x Verrassel (in Zeeland) en 580 x Hasselt, van (vooral Zuid-Holland en Noord-Brabant).

Betekenisverklaring:

Met de korte aanduiding “toponiem” heeft nfd waarschijnlijk de eigenaam Hasselt of de plaatsnaam hasselt (zie verder) voor het oog.

Duidelijker en vollediger is Debrabandere: hij verwijst bij Verhassel(t) naar van der Hasselt en daar vinden we Hasselt, van (der); Verhassel(t), Verassel(t), Verrassel: familienaam afkomstig van de plaatsnaam ter Hasselt, d.w.z. een plaats waar hazelaren groeien, een hazelarenbosje. Bij die betekenis citeert hij oude voorbeelden: 1199 Waltero de Hasselt, Kortrijk; 1392 Willem vander Asselt, Kortrijk; 1398 Jan van der Hasselt, Tielt.

Maar dan maakt Debr. een vergelijking met Hassel(t), van; van Assel(t), van Hascel, (van) Hasselle, van Hastel, van Astele; deze zouden allemaal te verklaren zijn als afkomstig van de plaatsnaam, dus eigenaam Hasselt (Limburg) of Ophasselt (Oost-Vlaanderen) of Neerhasselt (Aalst, Oost-Vlaanderen). Bij deze reeks zijn de oude voorbeelden: 1334 Aleydi dicte de Hasselt, Hasselt; 1396 Hannin van Asselt, Ieper. Van het Limburgse Hasselt is dat laatste voorbeeld toch wel ver verwijderd!

Conclusie:

De naam illustreert de VER-/VAN-regel heel duidelijk en houdt tegelijk nog enige verrassing in, want geef toe: wie zag of ziet er onmiddellijk een hazelarenplek in?

VERHAVERT

Aantallen en spreiding:

In Londerzeel slechts tweemaal vermeld in de Witte Gids, in België zijn er volgens familienaam.be 400, vooral in Oost-Vlaanderen. In Nederland is noch bij familienaam.nl noch bij nfd enig spoor van deze naam terug te vinden.

Betekenisverklaring:

Vermits nfd géén Verhavert kent, kunnen we daar ook geen verklaring zoeken, we zijn dus aangewezen op wat Debrabandere bijeengesprokkeld heeft. Hij zet de varianten zo bijeen: Verhavert, Verhaever(t), Ver(r)aver, Verhovert: ze zouden allemaal te maken hebben met de plaatsnaam Havert, dat betekent een plaats waar haver groeit, haverveld. Vergelijking met Van Haver(e): ook de namen Haver(e), van; van Haever(e), van Ha(e)vre verwijzen naar een plaatsnaam Haver. Bij de eerste reeks (VER-) staan de oude namen: 1369 Theodericus de Havert, Maastricht; 1370 Heine van der Havere, Temse. Bij de tweede reeks (VAN) staan: 1281 Michael de Havre, Temse; 1375 Gillekin van Havere, Tielrode; 1291 Gielijs van Havere, Mechelen.

Debrabandere geeft ook een opsomming van 18 varianten rond het trefwoord Van der Avoort, o.a. Verha(e)vert. Hier zou de herkomst te verklaren zijn als afleiding van een plaatsnaam Ter Avoord: een voorde is een doorwaadbare plaats aan een waterloopje, een Aa; zo'n plaatsnaam komt b.v. voor in Dworp, Neerheilisse en Retie. De oude voorbeelden zijn trouwens niet zo ver van Retie te situeren: 1368 van der Avoirt, Wechelderzande; 16de eeuw Godefridi de Avort, Weelde.

Op de betekenis “voorde” komen we terug bij de volgende eigennaam: Vervoort, Van de Voorde.

Conclusie:

Dat de eigennaam Verhavert van oudsher en ook nu vooral een Oost-Vlaamse naam is, mag al blijken uit de historische voorbeelden (Temse, Tielrode). Het is ook gepast om hier een vergelijking te maken met de Londerzeelse plaatsnaam Neerhavert/Neeravert: wellicht is deze naam ook te verklaren vanuit de betekenis “laag gelegen haverveld”, lage zandgronden die alleen geschikt zijn voor teelt van haver, terwijl nauwelijks een paar kilometer zuidelijk de zwaardere zandleemgrond voor betere graansoorten geschikt is. Zeker is dat alle naamdragers van de naam Verhavert hun stamvader mogen zoeken in noordelijker gelegen “arme landbouwgronden” (Oost-Vlaanderen, Antwerpse Kempen).

VERVOORT / VAN DE VOORDE

Aantallen en spreiding:

<i>Naam</i>	<i>Familienaam.be</i>	<i>Familienaam.nl</i>	<i>NFD</i>
Vervoort	4523 (vooral prov. Antwerpen, grootste concentratie Noorderkempen)	1067 (en ook Vervoord 16)	1517 (vooral Noord-Brabant, Limburg en Zuid-Holland, in die volgorde)
Van de Voorde	3443 (vooral Oost-	0	<u>Van de(r) Voorde:</u>

	Vlaanderen, het noorden van de prov. Antwerpen en in West-Vlaanderen)		500 (vooral Zeeland en Zuid-Holland) <u>Van der Voorden:</u> 278 (vooral Zuid-Holland 254, daarvan 88 in Rotterdam)
Vandevoorde	1671 (vooral West-Vlaanderen!)	0	
Van der Voort	196 (vooral prov. Antwerpen)	0	Vandevoorde: 0 Vandervoort: 0
Vandervoort	448 (vooral noorden van Limburg)	0	

Betekenisverklaring:

Zowel bij Vervoort als bij Voorde, van de/der en Voorden, van der vermeldt nfd de kenmerken adresnaam (dus afgeleid van plaatsnaam) met als specifieke componenten respectievelijk ver, van de/der en van der.

Oude voorbeelden bij Vervoort: 1600 Derick VerVoerd, Nijmegen; bij Voorde, van de/der: 1585 Adriaen van der Voorde, Amsterdam; 1576 Rogier vande Voorde, Middelburg; 1632 Gerrit Claesz van der Voorde, schepen van Ruggie;

bij Voorden, van der: 17de eeuw Jan Jansz van der Voorde, stamvader van de familie Van der Voorden, Ouderkerk aan den IJssel.

Debrabandere heeft de namen Vervoert, Vervoir, Vervoode, Vervoer(d)t, Vervoort, Vervort, Vervotte (allemaal verwezen naar van der Voorde) en 39 varianten van Voorde, van de(r): allemaal zijn ze afkomstig van de veel verspreide plaatsnaam Voorde of Voort (o.m. Voorde in Oost-Vlaanderen en Tervoort in Noord-Brabant), betekenis doorwaadbare plaats.

Zijn oude voorbeelden: 1240 Aua de Vorde, Petegem-Deinze; 1368 Heinric van der Voirt opt goet ter Voirt, Turnhout; 1382 France vanden Vorde, Gullegem; 1424 Denijs vanden Voorde, Kortrijk; 1574 Adriaen Vervoort, Boechout.

Conclusie:

Vooral uit de historische voorbeelden blijkt dat de eigennaam Vervoort en vooral Van de Voorde (en aanverwanten) reeds van oudsher over een ruim gebied verspreid was. Waterlopen en doorwaadbare plaatsen waren er dan ook in grote getallen. Vele stamvaders werden dus naar hun geboorte- of woonplaats genoemd. Overigens zijn ook plaatsnamen zelf vanuit de betekenis “doorwaadbare plaats” te verklaren, b.v. Ipsvoorde in Kapelle-op-den-Bos.